

Curatele, bewind en mentorschap

In dit informatieblad kunt u lezen wat curatele, bewind en mentorschap betekenen en wanneer die maatregelen kunnen worden genomen. In paragraaf 2 zijn de maatregelen beknopt weergegeven. Voor het aanvragen of wijzigen van curate, bewind of mentorschap bestaan speciale formulieren. Achterin dit informatieblad is vermeld hoe u deze kunt krijgen.

In dit informatieblad

1	Inleiding	2
2	De maatregelen kort samengevat	2
3	Aanbevelingen van het LOK	3
4	Waarom ondercuratelestelling, onderbewindstelling of mentorschap?	3
5	Wie vraagt curatele, bewind of mentorschap aan?	4
6	Aan wie moet een verzoek worden gericht?	4
7	Wie kan tot curator, bewindvoerder of mentor worden benoemd?	4
8	Wat gebeurt er nadat u het verzoek hebt ingediend?	5
9	Hoger beroep	6
10	Kosten en rechtshulp	6
11	Wat zijn de taken van de curator, bewindvoerder en de mentor?	6

12	Belangen van derden	8
13	Einde van de maatregel	9
14	Financiële vergoeding	9
15	Wilsbekwaam of wilsonbekwaam: wat is dat?	9
16	Hebt u vragen of wilt u meer informatie?	10

Opgelet! Als in dit informatieblad wordt gesproken van 'partner' wordt bedoeld de echtgenoot, de geregistreerd partner of de andere levensgezel. Een levensgezel is iemand, geen familielid, waarmee de betrokkene het leven duurzaam deelt en die niet zijn echtgenoot of geregistreerde partner is. Overal waar in dit informatieblad 'hij' staat, kan ook 'zij' worden gelezen.

1 Inleiding

Vanaf achttien jaar bent u meerderjarig. U bent dan handelingsbekwaam. Dit wil zeggen dat u zelfstandig (zonder toestemming van ouders of voogd), 'rechtshandelingen' kunt verrichten die niet kunnen worden teruggedraaid. Denk bijvoorbeeld aan het kopen van een auto of een huis of het sluiten van een huwelijk. Als u minderjarig bent, kunnen uw ouders (of voogd) een rechtshandeling van u terugdraaien of, zoals in het geval van een huwelijk, voorkómen. Bent u meerderjarig, dan bent u zelf verantwoordelijk voor alles wat u doet.

Soms is iemand onvoldoende in staat om de eigen belangen goed te behartigen of voor zichzelf te zorgen. De wet geeft dan de mogelijkheid om (een deel van) de goederen van diegene onder bewind te stellen. Officieel heet deze maatregel 'onderbewindstelling ter bescherming van meerderjarigen'. Het is ook

mogelijk om voor iemand die op het persoonlijke (niet financiële) vlak niet voor zichzelf kan zorgen een mentor te benoemen. De mentor geeft zo iemand advies en neemt zoveel mogelijk in overleg met hem beslissingen op het gebied van diens verzorging, verpleging, behandeling en begeleiding. Tenslotte biedt de wet de mogelijkheid iemand onder curatele te stellen. De kantonrechter beslist over de ondercuratelestelling, de onderbewindstelling en het mentorschap. Ook als iemand onder curatele staat en die curatele moet worden vervangen door een bewind en/of mentorschap, beslist de kantonrechter.

Opgelet!

Een zaak is volgens de wet iets tastbaars. Iets dat u kunt aanraken of beetpakken, zoals grond, een huis, een tafel, enz. Zij kunnen uw eigendom zijn. Naast zaken kunt u echter ook rechten hebben. U kunt daarbij denken aan een recht op een geldvordering, aan loon, uitkering en effecten. Zaken en rechten samen worden in de wet 'goederen' genoemd.

2 De maatregelen kort samengevat

	ondercuratelestelling	onderbewindstelling	mentorschap
<i>Maatregel</i> Pag. 3-4	Persoon verliest handelingsbekwaamheid en mag dus niet meer zelfstandig rechtshandelingen verrichten. Er wordt een curator benoemd om de onder curatele gestelde persoon te vertegenwoordigen. Met een ondercuratelestelling worden persoon en vermogen beschermd.	Iemand mag niet meer zelf beslissen over goederen die onder bewind staan. Er wordt een bewindvoerder benoemd die daarover (zoveel mogelijk samen met de betrokkene) beslist. Met een onderbewindstelling wordt het vermogen van de betrokkene beschermd.	Iemand mag niet meer zelf beslissen over verzorging, verpleging en behandeling. Er wordt een mentor benoemd die daarover (zoveel mogelijk samen met de betrokkene) beslist. Met een mentorschap wordt de betrokkene op het persoonlijke vlak beschermd.
<i>Taken</i> Pag. 6-8	De curator behartigt de financiële en andere belangen van de onder curatele gestelde.	De bewindvoerder behartigt de financiële belangen van de betrokkene.	De mentor neemt beslissingen over verzorging, verpleging, behandeling en begeleiding van de betrokkene.
<i>Benoemd wordt</i> Pag. 4-5	Een curator, soms twee (bijv. ouders). Benoeming rechtspersoon niet mogelijk.	Een of meer bewindvoerders. Benoeming rechtspersoon wel mogelijk.	Een mentor, soms twee (bijv. ouders). Benoeming rechtspersoon niet mogelijk.
<i>Procedure</i> Pag. 4-6	Verzoek bij de rechtbank, sector kanton (geen advocaat nodig).	Verzoek bij de rechtbank, sector kanton (geen advocaat nodig).	Verzoek bij het rechtbank, sector kanton (geen advocaat nodig).
<i>Openbaarmaking</i> Pag. 5-6	Publicatie in Staatscourant en twee landelijke dagbladen. Curatele register.	Aantekening in registers waarin goederen zijn opgenomen.	Geen openbaarmaking.
<i>Beëindiging</i> Pag. 9	Via kantonrechter <ul style="list-style-type: none"> • Als iemand belangen zelf weer kan behartigen; • Vervanging door bewind en/of mentorschap; • Bij overlijden.	Via kantonrechter <ul style="list-style-type: none"> • Als iemand belangen zelf weer kan behartigen; • Vervanging door curatele; • Als de periode voorbij is die de rechter heeft vastgesteld; • Bij overlijden.	Via kantonrechter <ul style="list-style-type: none"> • Als iemand belangen zelf weer kan behartigen; • Vervanging door curatele; • Als de periode voorbij is die de rechter heeft vastgesteld; • Bij overlijden.

3 Aanbevelingen van het LOK

Voor de instelling en de toepassing van curatele, bewind en mentorschap zijn ook de ‘aanbevelingen curatele’, de ‘aanbevelingen meerderjarigenbewind’ en de ‘aanbevelingen mentorschap’ van belang. Deze zijn vastgesteld door het Landelijk Overleg van Kantonsectorvoorzitters (LOK).

De aanbevelingen over curatele gaan in het bijzonder over de instelling van de curatele, de taken van de curator en de beloning van de curator.

In de aanbevelingen over bewind zijn de uitgangspunten opgenomen die de kantonrechters bij het bewind hanteren. Aan de orde komen de instelling van het bewind, de taken en beloning van de bewindvoerder, het omgaan met schenkingen en erfrecht, de samenloop met andere vormen van bewind en het einde van het bewind, de wijziging van bewindvoerder of het overlijden van de bewindvoerder.

De aanbevelingen over mentorschap hebben betrekking op het instellen van mentorschap, de taken van de mentor en de kosten en beloning van de mentor. De aanbevelingen zijn in te zien via de website www.rechtspraak.nl (>procedures>landelijke regelingen>sector kanton>richtlijnen van het Landelijk Overleg van Kantonsectorvoorzitters). (In het vervolg van dit informatieblad wordt voor de leesbaarheid deze verwijzing vermeld als www.rechtspraak.nl)

4 Waarom ondercuratelestelling, onderbewindstelling of mentorschap?

Curatele, bewind en mentorschap zijn maatregelen voor mensen die onvoldoende voor zichzelf kunnen zorgen. U kunt daarbij denken aan Alzheimer patiënten, mensen die verslaafd zijn, mensen met een verstandelijke beperking of psychiatrisch patiënten. De maatregelen zijn vooral bedoeld ter bescherming van de betrokkene tegen anderen die misbruik van de situatie kunnen maken. De maatregelen zijn alleen mogelijk bij meerderjarigen. Totdat iemand achttien jaar is, zorgen de ouders of voogd voor de belangen van minderjarigen. De maatregelen kunnen wel al worden gevraagd, voordat iemand meerderjarig is. Ze gaan dan automatisch in op het moment dat die persoon meerderjarig wordt.

Als u zich afvraagt welke maatregel moet worden genomen, moet u precies nagaan waarvoor u de maatregel wilt aanvragen. Er is een groot verschil tussen de drie maatregelen. Curatele gaat het verst. Iemand die onder curatele is gesteld

wordt handelingsonbekwaam en mag dus over bijna niets meer zelfstandig beslissen. De maatregel is nodig als iemand de gevolgen van zijn handelen in het geheel niet (meer) overziet. Bij een bewind of een mentorschap blijft de persoon om wie het gaat handelingsbekwaam. De betrokkene mag bijvoorbeeld zelf een testament maken. Het bewind is een financiële maatregel. Gaat het om financiële handelingen die iemand niet (meer) kan overzien, dan is een bewind in beginsel een voldoende maatregel. Als iemand alleen niet (meer) over persoonlijke aangelegenheden kan beslissen, ligt een mentorschap meer voor de hand. De betrokkene kan dan zelf de financiële zaken blijven behartigen, of dat door de bank of familieleden laten doen.

Als u vindt dat u voor iemand een maatregel moet vragen, is het goed om daarbij het volgende te bedenken. Ook zonder een curatele of een bewind kunnen geld en goed vaak uitstekend worden beheerd, bijvoorbeeld door het tijdig verlenen van een volmacht. En bepaalde familieleden kunnen volgens de wet ook een beslissing over een medische behandeling nemen als er geen curator of mentor is. U moet dus goed nagaan of de maatregel die u wilt vragen, echt nodig is. Verder is het niet zo dat de dokter, het tehuis, de instelling of anderen pas met u praten als u curator, bewindvoerder of mentor bent. De instelling overlegt ook met de familie over een behandeling als er geen curator of mentor is. Een stichting voor het beheer van patiëntengelden kan heel goed iemands financiële zaken beheren, zonder dat er sprake is van bewind.

Bewind

Onderbewindstelling van goederen is bedoeld voor mensen die door hun lichamelijke of geestelijke toestand tijdelijk of blijvend niet in staat zijn om hun financiële belangen te behartigen. Het is niet altijd nodig om alle goederen van iemand onder bewind te stellen. Soms kan er met een bewind over bijvoorbeeld het huis worden volstaan. Zijn de goederen van iemand geheel of gedeeltelijk onder bewind gesteld, dan mag diegene niet meer zelfstandig daarover beslissen. Hij mag bijvoorbeeld het huis niet verkopen zonder toestemming van de bewindvoerder. De bewindvoerder beslist daarover, zolang dat gaat, in overleg met de betrokkene. De bewindvoerder gaat ook over het beheer van de goederen. Bij het regelen van de financiële zaken van de betrokkene kan de bewindvoerder ook een belastingaangifte doen en (bijzondere) bijstand of huurtoeslag aanvragen.

Mentorschap

De instelling van mentorschap is bedoeld voor mensen die hun persoonlijke belangen (belangen die niet over geld en goed gaan) niet meer kunnen behartigen. Het kan gaan om dementerenden, verstandelijk gehandicapten en psychiatrische of comateuze patiënten. U moet daarbij vooral denken aan beslissingen die moeten worden genomen over verzorging, verpleging, behande-

ling of begeleiding. De mentor neemt dan, zoveel mogelijk samen met de betrokkene, de beslissing. Bijvoorbeeld als deze moet kiezen tussen wel of niet zelfstandig blijven wonen of als het gaat om een medische behandeling.

Curatele

De ondercuratelestelling is bedoeld voor mensen die zowel hun financiële als andere persoonlijke belangen niet meer kunnen behartigen. U kunt daarbij denken aan mensen met een ernstige verstandelijke beperking. De wet spreekt van een 'meerderjarige die wegens een geestelijke stoornis, waardoor de gestoorde, al dan niet met tussenpozen, niet in staat is of bemoeilijkt wordt zijn belangen behoorlijk waar te nemen'. Verder noemt de wet als redenen voor ondercuratelestelling verkwisting en gewoonte van drankmisbruik. Het drankmisbruik moet er dan wel toe leiden dat de belangen niet behoorlijk worden waargenomen, of dat iemand in het openbaar herhaaldelijk aanstoot geeft of de veiligheid van hemzelf of anderen in gevaar brengt. Iemand die onder curatele is gesteld, verliest zijn/haar handelingsbekwaamheid en mag dus niet meer zonder toestemming van de curator, zelfstandig rechtshandelingen verrichten.

5 Wie vraagt curatele, bewind of mentorschap aan?

In de eerste plaats kan de betrokkene zelf de maatregel vragen. Verder kan zijn partner zo'n verzoek doen en ook familieleden tot in de vierde graad. Dat zijn ouders, grootouders, kinderen en kleinkinderen en ook de broers en zusters, ooms en tantes en neven en nichten. Als degene om wie het gaat nog minderjarig is en onder gezag van een voogd staat, kan ook de voogd de maatregel vragen. Daarnaast kan de officier van justitie de curatele, het bewind of het mentorschap verzoeken. Dat is van belang als er geen familie meer is die het verzoek kan doen of als 'de familie' goede redenen heeft om het verzoek niet zelf te doen. De betrokkene zou hun dit bijvoorbeeld zo kwalijk kunnen nemen, dat dit de verhoudingen binnen de familie te zeer zou belasten. Alleen in uitzonderlijke gevallen zal de officier van Justitie een verzoek doen. Is iemand onder curatele gesteld en vindt de curator dat de curatele zou moeten worden vervangen door een bewind en/of een mentorschap, dan kan in zo'n geval ook de curator een verzoek doen. Als (een deel van) iemands goederen onder bewind is gesteld, dan kan de bewindvoerder het mentorschap aanvragen; omgekeerd kan de mentor een bewind aanvragen als daartoe aanleiding is.

Tenslotte kan het mentorschap ook door de instelling of woonvoorziening waar iemand verblijft worden aangevraagd. Men moet dan wel vermelden waarom de partner van de

betrokken persoon, of de bloedverwanten in de eerste of tweede graad (ouders, grootouders, kinderen, kleinkinderen en broers en zusters), de voogd, de curator of de bewindvoerder het verzoek niét indienen.

6 Aan wie moet het verzoek worden gericht?

Een verzoek tot onderbewindstelling, mentorschap of ondercuratelestelling wordt gedaan bij de kantonrechter van de rechtbank in het rechtsgebied (arrondissement) waar degene woont, voor wie de beschermingsmaatregel wordt aangevraagd. Ook een wijzigingsverzoek betreffende de curatele - bijvoorbeeld de benoeming van een andere curator of een verzoek tot vervanging van curatele door een bewind en/of mentorschap - wordt in datzelfde rechtsgebied gedaan.

Een verzoek aan de kantonrechter kunt u zelf doen. U bent niet verplicht om daarvoor een advocaat in te schakelen. Voor het aanvragen of wijzigen van curatele, bewind of mentorschap bestaan speciale formulieren. Daarin staat ook vermeld welke stukken u met de aanvraag mee moet zenden. Achterin dit informatieblad is aangegeven hoe u de formulieren kunt krijgen.

7 Wie kan tot curator, bewindvoerder of mentor worden benoemd?

In principe kan iedereen die meerderjarig is en dat wil door de kantonrechter tot curator, bewindvoerder of mentor worden benoemd. In alle gevallen geldt, dat de kantonrechter de uitdrukkelijke voorkeur van degene voor wie de maatregel is bedoeld, volgt, tenzij er gegronde redenen zijn om diegene niet te benoemen. Voor benoeming tot curator, bewindvoerder of mentor kan in de eerste instantie worden gedacht aan de partner van de betrokkene. Verder komt voor benoeming in aanmerking één van de ouders, kinderen, broers of zusters. Benoemt de kantonrechter een andere persoon, dan geeft deze in de beslissing aan waarom dat is gedaan.

Curator

U kunt in de aanvraag voor ondercuratelestelling een voorstel doen voor de curator. De te benoemen persoon mag zelf niet onder curatele staan. Het ligt niet voor de hand dat de kantonrechter iemand die zelf een mentor of bewindvoerder heeft, tot curator zal benoemen. Een curator moet altijd een natuurlijk persoon zijn. De benoeming van een rechtspersoon, bijvoorbeeld een stichting, is niet mogelijk.

Benoeming van twee curatoren

Het uitgangspunt van de wet is dat de kantonrechter één curator benoemt.

De Hoge Raad heeft echter beslist dat in een aantal gevallen het wettelijk uitgangspunt, één curator, niet opgaat en dat ook beide ouders van een kind tot curator benoemd kunnen worden. Als een van de curatoren wegvalt, oefent de andere curator de curatele vervolgens alleen uit.

Bewindvoerder

Bij de aanvraag voor de onderbewindstelling kunt u ook een voorstel doen voor de te benoemen persoon. Of voor de te benoemen personen: de kantonrechter kan namelijk meer dan één persoon als bewindvoerder aanstellen. De bewindvoerder mag niet zelf onder curatele staan en diens vermogen mag niet onder bewind zijn gesteld. Daarnaast geldt nog dat een bewindvoerder niet in staat van faillissement mag verkeren of dat ten aanzien van hem de schuldsaneringsregeling natuurlijke personen is toegepast.

Naast de mogelijkheid om een natuurlijk persoon als bewindvoerder te benoemen, kan de rechter ook een rechtspersoon benoemen. Bijvoorbeeld een stichting die zich met het beheer van patiënten of cliëntengelden bezighoudt. Wanneer een professionele bewindvoerder moet worden benoemd, geeft de kantonrechter de voorkeur aan een bewindvoerder die bij de brancheorganisatie BPBI is aangesloten. Dit vanwege de waarborgen aan de kwaliteit die de brancheorganisatie stelt. Meer informatie vindt u op de website www.bpbi.nl.

Mentor

In uw aanvraag voor mentorschap kunt u ook een voorstel voor een mentor doen. Iemand die zelf onder curatele staat of een mentor heeft, kan geen mentor worden. Verder mogen direct betrokken of behandelende hulpverleners en personen die tot de leiding of het personeel van de instelling behoren waar iemand verblijft, niet tot mentor worden benoemd. Een mentor moet altijd een natuurlijk persoon zijn. Een rechtspersoon kan niet tot mentor worden benoemd.

De kantonrechter hanteert bij mentorschap het uitgangspunt 'dat tegen benoeming van twee mentoren uit de familiekring geen bezwaar bestaat, tenzij de kantonrechter blijkt dat het belang van betrokkene zich daartegen verzet'. Het gaat daarbij dus niet alleen om de ouders van de betrokkene.

8 Wat gebeurt er nadat u het verzoek hebt ingediend?

Als het verzoek is ontvangen, vraagt de kantonrechter op een zitting de mening van de partner en familieleden over de gevraagde maatregel. Dit geldt ook voor de voorgestelde

bewindvoerder, curator of mentor die zich schriftelijk tot zijn of haar taak bereid heeft verklaard. De familieleden die schriftelijk hebben verklaard dat zij met de maatregel instemmen, worden in de regel niet meer voor de zitting opgeroepen.

Ook vraagt de kantonrechter wat de betrokkene zelf van de maatregel vindt. Als de betrokkene zelf niet op de zitting kan verschijnen, kan de kantonrechter naar de instelling gaan, waar hij verblijft. Vindt de kantonrechter dat er genoeg redenen zijn voor de maatregel curatele, bewind of mentorschap, dan besluit hij tot ondercuratelestelling, onderbewindstelling of mentorschap.

Aan de behandeling zijn kosten (griffierechten) verbonden. De kantonrechter neemt uw verzoek pas in behandeling als de nota voor griffierechten is voldaan.

Curatele

Bij een ondercuratelestelling benoemt de kantonrechter de curator. De maatregel van ondercuratelestelling gaat in op de dag dat de kantonrechter de uitspraak doet.

Provisieel bewindvoerder (bij spoed)

Soms is het, als curatele is gevraagd, nodig dat er onmiddellijk maatregelen worden genomen. Bijvoorbeeld in een crisissituatie waarin onmiddellijk bescherming nodig is en de uiteindelijke beslissing niet kan worden afgewacht. De rechter die over het verzoek om ondercuratelestelling moet beslissen kan dan iemand benoemen die voorlopig de belangen van de onder curatele te stellen persoon behartigt. Zo iemand wordt een provisieel bewindvoerder genoemd. Bij die benoeming bepaalt de rechter welke goederen onder het provisieel bewind worden gesteld. De rechter kan de provisieel bewindvoerder ook andere taken geven. Alle taken die de curator heeft, kunnen ook aan de provisieel bewindvoerder worden gegeven. De taak van de provisieel bewindvoerder eindigt als de curator met zijn taak begint of als de rechter de aanvraag voor ondercuratelestelling afwijst.

Publicatie

De beslissing van de rechter tot ondercuratelestelling moet binnen tien dagen in de Staatscourant en in twee dagbladen bekend worden gemaakt. Voor de bekendmaking van de uitspraak moeten de indieners van het verzoek tot ondercuratelestelling zorgen. Doen zij dat niet dan zijn zij aansprakelijk voor de door derden geleden schade. Iedereen kan door de publicatie te weten komen dat de onder curatele gestelde niet meer zelfstandig beslissingen mag nemen.

Curatelen op eigen verzoek of curatelen die door de officier van justitie zijn gevraagd, worden door de curator gepubliceerd als deze bij de ondercuratelestelling is benoemd. Is dit niet het geval dan verzorgt de griffie de publicatie.

Curateleregister

Als iemand onder curatele is gesteld, wordt dat gepubliceerd. Zo kunnen anderen weten dat er een ondercuratelestelling geldt. Alle lopende ondercuratelestellingen zijn opgenomen in het openbare curateleregister, te vinden op de internetsite www.rechtspraak.nl (>registers>curateleregister).

Bewind

In de beslissing tot onderbewindstelling vermeldt de rechter wie de bewindvoerder is en welke goederen onder het bewind vallen. Als er nog geen definitieve bewindvoerder kan worden benoemd en iemand voorlopig die taak op zich wil nemen, kan de rechter een tijdelijke bewindvoerder benoemen. Meestal vallen alle goederen onder het bewind. Zeker als er “gewoon” onderbewindstelling is gevraagd, zonder aan te geven of het om alle goederen of een deel van de goederen gaat en de rechter het met de noodzaak voor deze omvang van bewind eens is. De maatregel gaat in op de dag nadat de rechterlijke beslissing verzonden is of aan de advocaat is verstrekt, of op een later tijdstip als dit in de beslissing is aangegeven.

Onderbewindstellingen worden niet in een openbaar centraal register opgenomen. Maar als onder het bewind goederen vallen die in een openbaar register zijn opgenomen, moet in dat register worden aangetekend dat die goederen onder bewind zijn gesteld. Het kan bijvoorbeeld gaan om een huis of een bedrijf. De bewindvoerder moet er voor zorgen dat zoiets in de openbare registers wordt vermeld. Toch beschermt de wet tot op zekere hoogte ook de belangen van anderen die nadeel zouden kunnen ondervinden van handelingen van mensen voor wie een maatregel van kracht is. Zo kan het zijn dat een derde niet weet en ook niet kan weten dat hij in zee gaat met iemand die dat niet zelfstandig mag doen. Als dat zo is, handelt zo iemand ‘te goeder trouw’. Dan blijft de overeenkomst in stand en ondervindt die persoon er geen nadeel van. Wist de ander het wel, of had hij het behoren te weten, dan is de rechtshandeling ongeldig en is er geen nadeel voor degene voor wie de onderbewindstelling geldt.

Mentorschap

De rechter vermeldt in de beslissing tot mentorschap wie tot mentor wordt benoemd. Als dat nodig is kan de rechter een tijdelijke mentor benoemen. Als degene die een mentor krijgt minderjarige kinderen heeft, kan de rechter, als daar reden voor is, ook bepalen dat de betrokkene niet in staat kan worden geacht het gezag over die minderjarige kinderen uit te oefenen. Het mentorschap wordt niet openbaar gemaakt en er wordt geen centraal register van bijgehouden. De griffie stelt degene voor wie de maatregel is bedoeld ervan op de hoogte dat de maatregel is ingesteld. Het mentorschap gaat in op de dag nadat rechterlijke beslissing is verzonden of aan de advocaat is verstrekt, of op een later in de beslissing aangegeven tijdstip.

9 Hoger beroep

Als u de maatregel hebt gevraagd en u bent het niet eens met de beslissing van de rechter, kunt u in hoger beroep gaan. Dat geldt ook voor iedereen die een afschrift van de beslissing van de rechter heeft ontvangen. Dat zijn zowel belanghebbenden die op de zitting zijn verschenen, als belanghebbenden aan wie een afschrift van het verzoekschrift is gestuurd, maar die niet op de zitting zijn verschenen. Als één van deze belanghebbenden in hoger beroep wil gaan, moet hij dat binnen drie maanden na de dag van de uitspraak doen. Als een andere belanghebbende in hoger beroep wil gaan, moet hij dat binnen drie maanden doen na betekening van de beslissing of binnen drie maanden nadat hij de beslissing op een andere manier heeft vernomen. Een belanghebbende is in ieder geval iemand op wiens rechten of verplichtingen de procedure rechtstreeks betrekking heeft. Belanghebbenden zijn ook de partner en de kinderen van degene om wiens curatele, bewind of mentorschap het gaat. Zijn die er niet, dan zijn de ouders, broers en zusters belanghebbenden. Voor een hoger beroep tegen een beslissing van de kantonrechter moet u naar het gerechtshof. Voor een hoger beroep moet u altijd een advocaat inschakelen.

Betekening = de officiële uitreiking van de beslissing

10 Kosten en rechtshulp

Een gerechtelijke procedure kost geld. Voor een verzoek aan de kantonrechter betaald u een bijdrage in de kosten van de rechtspraak; de griffierechten. Een verzoek aan de kantonrechter kunt u zelf doen. U hoeft daarvoor dus geen advocaat in te schakelen. Besluit u toch een advocaat in te schakelen, dan zijn ook daaraan kosten verbonden. Kunt u die kosten niet (helemaal) betalen, dan kunt u in een aantal gevallen in aanmerking komen voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Dit betekent dat de overheid een deel van de kosten voor haar rekening neemt. U betaalt dan wel een eigen bijdrage.

Hoe hoog die eigen bijdrage is, hangt af van uw inkomen en vermogen. Het Juridische loket of een advocaat kunnen u meer vertellen over gesubsidieerde rechtsbijstand. Ook kunt u meer informatie vinden op www.rijksoverheid.nl of www.rechtspraak.nl (naar de rechter>kosten van een procedure).

11 Wat zijn de taken van de curator, de bewindvoerder en de mentor

De curator, de bewindvoerder en de mentor nemen beslissingen voor degene die onder curatele, bewind respectievelijk mentor-

schap is gesteld. De curator neemt beslissingen op het financiële en het persoonlijke vlak. De bewindvoerder neemt alleen beslissingen over geld en goederen en de mentor neemt alleen beslissingen op het persoonlijke vlak. Zowel de curator als de bewindvoerder nemen dus financiële beslissingen. En zowel de curator als de mentor nemen persoonlijke beslissingen. Zie voor de taken van de curator, de bewindvoerder en de mentor ook de website www.rechtspraak.nl.

Curator

De onder curatele gestelde is handelingsonbekwaam. De positie van de curator lijkt dan ook veel op die van ouders of voogd. De curator is de wettelijk vertegenwoordiger van de onder curatele gestelde, treedt voor hem op en behartigt de financiële en andere belangen van de onder curatele gestelde. Voor praktisch elke handeling en beslissing moet de curator toestemming geven. Is iemand onder curatele gesteld, dan verliest die persoon immers zijn handelingsbekwaamheid. Hij kan bijvoorbeeld niet meer zelfstandig een huur- of koopovereenkomst sluiten. De curator kan deze overeenkomst terugdraaien als dat nodig is.

De curator moet een inventarisatie maken van hetgeen de onder curatele gestelde bij het begin van de curatele bezit. Daarnaast moet hij vaak een boedelbeschrijving maken. Over beide verplichtingen en over de daarbij in acht te nemen termijn wordt hij door de rechtbank, sector kanton aangeschreven. Na indiening van de boedelbeschrijving kan de kantonrechter de curator verplichten om - in de regel ieder jaar - rekening en verantwoording over het gevoerde beheer af te leggen. Als de curator over goederen van de onder curatele gestelde wil beschikken (verkopen bijvoorbeeld), dan moet hij daarvoor veelal toestemming van de kantonrechter hebben. Ook voor andere rechtshandelingen heeft de curator de toestemming van de kantonrechter nodig. Bijvoorbeeld voor het doen van niet gebruikelijke, bovenmatige giften, het starten van een gerechtelijke procedure en het onverdeeld houden van een erfenis waarin de onder curatele gestelde gerechtigde is. De curator behartigt ook de andere belangen van de onder curatele gestelde. Zo vertegenwoordigt de curator de onder curatele gestelde als het gaat om verzorging, verpleging, behandeling of begeleiding. De curator moet de onder curatele gestelde wel altijd zoveel mogelijk betrekken bij wat er moet gebeuren en moet de onder curatele gestelde stimuleren om zoveel mogelijk zelf te beslissen en te doen, als hij daartoe in staat is. Dit behoort óók tot zijn verplichting.

Als de onder curatele gestelde daar niet toe in staat is - de onder curatele gestelde is dan 'wilsonbekwaam' - beslist de curator samen met de hulpverlener bijvoorbeeld over de medische behandeling of over het zorgplan. De curator kan ook op persoonlijk vlak advies geven, bijvoorbeeld over het wel of niet

omgaan met bepaalde mensen. Hij bepaalt de verblijfplaats van de betrokkene, tenzij het om een gedwongen opname in een psychiatrisch ziekenhuis gaat. Meer algemeen kan nog worden gezegd dat aan de curator alle bevoegdheden toekomen die hij voor een goede vervulling van zijn taak nodig heeft. De curator mag niet vertegenwoordigend optreden als het om een hoogst-persoonlijke rechtshandeling gaat, dat wil zeggen een rechtshandeling waarbij het zozeer op de mening van de onder curatele gestelde zelf aankomt, dat alleen hij mag beslissen. Daarom kan de curator bijvoorbeeld geen testament voor de wilsonbekwame onder curatele gestelde maken, of familierechtelijke handelingen namens hem verrichten (zoals het erkennen van diens kind) of namens de onder curatele gestelde een schriftelijke wilsverklaring geven, waarbij de toestemming voor medische verrichtingen wordt geweigerd.

De inkomsten van de onder curatele gestelde - veelal de uitkering - moeten in de eerste plaats worden besteed aan zijn verzorging.

Bij bepaalde ondercuratelestellingen is de taak van de curator beperkter en gelden voor de onder curatele gestelde minder beperkingen. Dit is het geval als de onder curatele gestelde vanwege verkwisting of gewoonte van drankmisbruik onder curatele is gesteld. Zo'n onder curatele gestelde mag met toestemming van de curator (toestemming van de kantonrechter is dus niet nodig) een huwelijk aangaan. Hij mag ook andere familierechtelijke handelingen verrichten. Ook mag hij zelf een testament maken. De onder curatele gestelde die wegens een geestelijke stoornis onder curatele staat, kan alleen met toestemming van de kantonrechter een testament maken. Handelingen op het gebied van het huwelijksvermogensrecht, zoals het afstand doen van de huwelijksgemeenschap zijn zonder toestemming van de curator niet toegestaan. Op de internetsite www.rechtspraak.nl kunt u aanvullende informatie vinden over de taken van de curator.

Wilsonbekwaam

Iemand is 'wilsonbekwaam' als hij niet tot een redelijke waardering van de eigen belangen in staat wordt geacht. Dat hoeft niet altijd het geval te zijn. Het kan zijn dat iemand alleen maar in bepaalde situaties daartoe niet in staat is. Bij wilsbekwaamheid gaat het erom of iemand in staat is te beslissen en hoe zo iemand dat doet. Het gaat er dus niet in de eerste plaats om wát die persoon beslist. Lees meer hierover bij het kopje 'Wilsbekwaam of wilsonbekwaam, wat is dat'.

Bewindvoerder

De bewindvoerder behartigt iemands financiële belangen. De bewindvoerder maakt kort na zijn benoeming een lijst met een beschrijving van alle goederen die onder het bewind vallen. Hij ontvangt hierover van de griffie bericht. Een kopie van deze boedelbeschrijving stuurt de bewindvoerder naar de rechtbank,

sector kanton.

Ook moet de bewindvoerder ervoor zorgen dat bij de goederen die in een openbaar register zijn opgenomen, bijvoorbeeld een huis, de bewindvoering en de naam van de bewindvoerder worden vermeld. Op de internetsite www.rechtspraak.nl kunt u aanvullende informatie vinden over de taken van de bewindvoerder.

Hoofdtak

De hoofdtak van de bewindvoerder is het beheren van alles wat onder bewind is gesteld. Dat wil zeggen, dat hij ervoor moet zorgen dat alles wat onder bewind is gesteld in stand blijft en goed wordt geëxploiteerd. Bovendien moet hij er de administratie over voeren. Zo moeten gelden goed worden belegd, rente op tijd worden bijgeschreven en een huis op tijd worden geschilderd. Tot de gewone werkzaamheden tijdens het bewind behoort ook het regelen van de financiële huishouding van de betrokkene. Hieronder valt bijvoorbeeld belastingaangifte doen, maar ook het aanvragen van (bijzondere) bijstand, huurtoeslag of een persoonsgebonden budget (PGB).

Ook moet de bewindvoerder ervoor zorgen dat de inkomsten van degene voor wie het bewind geldt in de eerste plaats worden gebruikt voor zijn verzorging. Wanneer de betrokkene wil beschikken - zoals de wet dat noemt - over iets dat onder bewind is gesteld, moet hij de medewerking hebben van de bewindvoerder. De betrokkene kan een goed dat onder bewind staat bijvoorbeeld niet geldig verkopen. Wil de bewindvoerder voor zo'n handeling geen toestemming geven, dan is het mogelijk dat de kantonrechter op verzoek van de betrokkene daarvoor toch vervangende toestemming geeft. Dat kan per brief aan de kantonrechter worden gevraagd.

Machtiging

Wil de bewindvoerder zelf over goederen die onder het bewind vallen beschikken (verkopen of bezwaren), dan moet hij daarvoor toestemming hebben van degene voor wie het bewind is ingesteld. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor het sluiten van een lening en het treffen van een schikking over een geldvordering. Wil of kan de betrokkene daarvoor geen toestemming geven, dan kan de bewindvoerder aan de kantonrechter om toestemming vragen. Dit kan eveneens per brief aan de kantonrechter worden gevraagd.

De kantonrechter kan zo ook voor telkens terugkerende lasten (zoals reiskosten) eenmalig toestemming geven.

De rechter die het bewind instelt, kan overigens meteen daarvoor een doorlopende machtiging geven aan de bewindvoerder. De rechter kan aan die machtiging voorwaarden verbinden.

Mentor

De mentor neemt beslissingen over de verzorging, verpleging, behandeling en begeleiding van iemand. Dit zijn dus allemaal beslissingen op het persoonlijke vlak. Daarbij kan het ook over feitelijke dingen gaan, zoals het inzien van een dossier. Degene die een mentor heeft, blijft handelingsbekwaam en kan in principe zelf de eigen financiële zaken behartigen. De mentor neemt beslissingen op het persoonlijke vlak en heeft bij het vervullen van die taak de plicht om de persoon zoveel mogelijk zelf te laten beslissen en om een zelfstandig optreden van zo iemand te bevorderen. Ook heeft de mentor tot taak om op andere gebieden op het persoonlijke vlak de belangen van iemand in de gaten te houden en hem raad te geven. Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan over de vraag of een echtscheiding moet worden aangevraagd of over de omgang met bepaalde mensen. De mentor heeft alle bevoegdheden die deze in het belang van zijn taak nodig heeft. Ook hier geldt (evenals bij curatele) dat beslissen in hoogstpersoonlijke aangelegenheden niet mogelijk is. De mentor kan zich (evenals de curator) wel mengen in een relatie van de betrokkene, als deze een duidelijk negatief effect op hem heeft. De mentor kan de hulpverlener in dat verband instructies geven.

Hij treedt ook op wanneer hij meent dat in de zorg fouten gemaakt (dreigen te) worden. Het zorgplan of behandelingsplan heeft instemming van de mentor (als de betrokken persoon wilsonbekwaam is) Dit geldt niet voor hoogstpersoonlijke aangelegenheden die daarin zijn opgenomen, zoals de levensbeëindiging van de betrokkene. In een dergelijke situatie heeft datgene wat de mentor zegt de status van advies. Op de internetsite www.rechtspraak.nl kunt u aanvullende informatie vinden over de taken van de mentor.

Toezicht op de curator, bewindvoerder en mentor

De kantonrechter houdt toezicht op de curator, de bewindvoerder en de mentor. Hij kan hen te allen tijde voor verhoor bij hem roepen; ze zijn dan verplicht alle door de kantonrechter gewenste inlichtingen te geven. De aanleiding kan bijvoorbeeld zijn dat anderen, zoals familieleden, bij de kantonrechter klagen, over het financiële beheer of over het feit dat zij betrokkene niet meer (zonder een goede reden) mogen ontmoeten.

12 Belangen van derden

De curatele, het bewind en het mentorschap zijn bedoeld om mensen te beschermen die onvoldoende voor zichzelf kunnen zorgen en om misbruik van hen te voorkomen. De curatele en het bewind zijn ook bedoeld om er voor te zorgen dat het geld van degene voor wie de maatregel is ingesteld niet 'stil ligt', maar op een goede manier wordt beheerd.

Mensen voor wie een curatele, een bewind of een mentorschap geldt, zijn net als iedere meerderjarige volledig aansprakelijk voor de schade die het gevolg is van een onrechtmatige daad van hen.

Voorbeeld

Een onrechtmatige daad is bijvoorbeeld het doen van iets dat inbreuk maakt op het recht van een ander. De schade die daar het gevolg van kan zijn, kan zowel financieel als niet-financieel van aard zijn. Niet-financiële schade is bijvoorbeeld verdriet of gederfde levensvreugde.

13 Einde van de maatregel

De maatregel eindigt, als de persoon om wie het gaat weer zelf de belangen kan behartigen. In zo'n geval moet de kantonrechter de ondercuratelestelling, de onderbewindstelling of het mentorschap wél eerst opheffen. De rechter doet dit als de redenen voor de maatregel er niet meer zijn. Dus als degene aan wie de maatregel is opgelegd, weer zelf, eventueel met de hulp van anderen, de eigen belangen kan behartigen. De maatregel eindigt ook als de persoon voor wie de maatregel is bedoeld, overlijdt.

Als de rechter het bewind of het mentorschap voor een bepaalde periode heeft uitgesproken, eindigt die maatregel als die periode voorbij is. Verder eindigt de curatele als die door een onderbewindstelling en/of een mentorschap wordt vervangen. Omgekeerd eindigt de onderbewindstelling en/of het mentorschap als die door een ondercuratelestelling wordt vervangen. Voor de opheffing van de ondercuratelestelling, de onderbewindstelling of het mentorschap moet een verzoek bij de kantonrechter worden gedaan.

Wanneer er niets anders is geregeld, ligt het in het verlengde van de verantwoordelijkheden van de curator/mentor of de bewindvoerder voor de hand dat hij, bij overlijden van de betrokkene, de begrafenis of crematie regelt. Met name wanneer de betrokkene geen partner of familieleden heeft. De taak van de curator, bewindvoerder of mentor eindigt bij het opheffen van de maatregel. Andere redenen voor de beëindiging van hun taak zijn het overlijden of het ontslag van de curator, mentor of bewindvoerder.

14 Financiële vergoeding

De curator en bewindvoerder kunnen desgevraagd een vergoeding krijgen voor hun werkzaamheden. In ieder geval heeft men recht op de 'wettelijke beloning' van vijf procent van de netto-opbrengst (bijvoorbeeld rente of dividend en opbrengsten uit vruchtgebruik) van alles wat onder de curatele of het bewind valt. De rechter kan afhankelijk van de omstandigheden (omvang van

het werk, relatie tot het familielid) een hogere vergoeding vaststellen. De rechter kan ook aan de mentor een vergoeding toekennen.

Die vergoeding moet worden betaald door degene voor wie het mentorschap is ingesteld. De rechter houdt bij de vaststelling van het bedrag rekening met de draagkracht van betrokkene. Ook kan de mentor de noodzakelijke kosten die worden gemaakt voor het mentorschap in rekening brengen aan degene voor wie het mentorschap geldt.

Meer informatie over de beloning van de curator, de bewindvoerder en de mentor kunt u vinden op www.rechtspraak.nl.

15 Wilsbekwaam of wilsonbekwaam: wat is dat?

Wilsbekwaamheid

De vraag of iemand wilsbekwaam of wilsonbekwaam is, speelt vooral een rol in de gezondheidszorg. Het gaat er dan meestal om of iemand (nog) zelf kan beslissen of een bepaald onderzoek of een bepaalde behandeling wel of niet moet plaatsvinden. Om daarover te kunnen beslissen heeft de patiënt informatie nodig. Maar die informatie moet de patiënt natuurlijk wel kunnen begrijpen.

Het komt erop neer dat een patiënt als wilsbekwaam kan worden beschouwd als,

- aan hem/haar informatie is gegeven voor het nemen van een beslissing,
- terwijl die informatie is afgestemd op het bevattingsvermogen van de patiënt,
- voor zover dat met het oog op de aard en de reikwijdte van de te nemen beslissing noodzakelijk is,
- en de patiënt er dan blijk van geeft de informatie te begrijpen.

Wanneer bestaat aanleiding wilsbekwaamheid te beoordelen? Hulpverleners kunnen in de meeste gevallen tijdens de behandeling en verzorging van psychiatrische patiënten, verstandelijk gehandicapten en psychogeriatrische patiënten wel beoordelen in hoeverre de patiënt wilsbekwaam is. Een aparte beoordeling van de bekwaamheid vindt plaats als daarvoor een concrete aanleiding is. U kunt daarbij denken aan situaties waarin de toestemming van een patiënt nodig is voor een ingrijpend onderzoek of een ingrijpende behandeling. Of als de patiënt een onderzoek of een behandeling weigert en die weigering ingrijpende gevolgen kan hebben.

Wie beoordeelt wilsbekwaamheid

Als er een beslissing over de behandeling van een patiënt moet worden genomen, beoordeelt in beginsel de hulpverlener of de

patiënt wilsbekwaam is, eventueel na overleg met (andere leden van) het behandelteam.

Als de patiënt onder curatele staat, moet ook de curator, in verband met de behandelingsbeslissing, een oordeel geven over de wilsbekwaamheid van de patiënt. Datzelfde geldt voor de mentor. Een hulpverlener heeft wat betreft een eventuele behandeling overigens een eigen verantwoordelijkheid. Een curator of mentor kan een hulpverlener bijvoorbeeld niet dwingen een bepaalde behandeling te geven.

Informatieverschaffing

De patiënt moet voldoende relevante informatie krijgen over:

- de aard van de eigen gezondheidstoestand;
- de aard en het doel van het voorgestelde onderzoek of de voorgestelde behandeling;
- de te verwachten gevolgen en risico's van het onderzoek of de behandeling voor de eigen gezondheid of het welzijn;
- de te verwachten gevolgen van het achterwege laten van de behandeling;
- de eventuele alternatieven voor het onderzoek of de behandeling.

De informatie moet zoveel mogelijk worden afgestemd op het bevattingsvermogen van de patiënt. Daarbij moeten de toestand en de omstandigheden waarin de patiënt verkeert, in aanmerking worden genomen. Als de patiënt er blijk van geeft, de gegeven informatie te begrijpen, wordt hij wilsbekwaam geacht. Als de patiënt de informatie niet begrijpt, kan dat betekenen dat de patiënt wilsbekwaam is. Maar het kan ook zo zijn, dat de manier waarop de informatie is gegeven, niet de juiste is. Het ligt dan voor de hand om de informatie nog een keer te geven en/of het op een andere manier te proberen. Bij een behandelingsbeslissing is het de hulpverlener, die de patiënt de informatie geeft. Heeft de patiënt een curator of een mentor, dan kan het ook de taak van de curator of de mentor zijn om (bepaalde) informatie aan de patiënt te geven. In zo'n geval geeft de hulpverlener de informatie dus niet alleen aan de patiënt, maar ook aan de curator of de mentor.

Hoe blijkt dat de patiënt de informatie heeft begrepen

Vooraf bij een ingrijpend onderzoek of bij een behandeling met ingrijpende gevolgen is het van belang dat de patiënt de gegeven informatie voldoende heeft begrepen. Daarvoor moet worden gekeken naar de manier waarop de patiënt reageert. Zowel wat de patiënt zegt als hoe hij zich na het ontvangen van de informatie gedraagt, is belangrijk. Daarbij gaat het er steeds om, te weten te komen wat de motieven van de patiënt zijn en om eventuele tegenstrijdigheden in de uitlatingen van de patiënt op te merken.

Toetsing en verslaglegging

Omdat de beslissing over wilsbekwaamheid soms ingrijpende

gevolgen kan hebben, moet de beoordeling van de wilsbekwaamheid van de patiënt zorgvuldig plaatsvinden. De hulpverlener zal in het algemeen in het medisch dossier van de patiënt moeten vastleggen op welke manier de informatie is gegeven en hoe de beoordeling van de wilsbekwaamheid heeft plaatsgevonden.

Overleg met anderen van het behandelteam is, net als het vragen van een tweede mening van iemand die niet bij de behandeling is betrokken, gebruikelijk bij ingrijpende beslissingen.

De beslissing over wilsbekwaamheid kan uiteindelijk door een klachtencommissie, het Medisch Tuchtcollege of de gewone rechter worden getoetst. Degene die over de wilsbekwaamheid heeft geoordeeld, zal dan over die beslissing verantwoording moeten afleggen. Op de website www.rijksoverheid.nl (onderwerp 'Curatele, bewind en mentorschap') vindt u de 'Handreiking voor de beoordeling van wilsbekwaamheid' voor meer informatie.

16 Hebt u vragen of wilt u meer informatie?

www.rechtspraak.nl

De aanbevelingen voor curatele, bewind en mentorschap zijn te vinden op de internetsite www.rechtspraak.nl (>procedures>landelijke regelingen>sector kanton>richtlijnen/aanbevelingen Landelijk Overleg Kantonsectorvoorzitters).

Voor het aanvragen van de maatregelen zijn de volgende formulieren beschikbaar:

- Verzoek tot onderbewindstelling en/of instelling van mentorschap*
- Verzoek tot ondercuratelestelling
- Verzoek tot ondercuratelestelling in plaats van bewind en/of mentorschap
- Verzoek tot onderbewindstelling en/of instelling van mentorschap in plaats van curatele*

* deze formulieren kunt u gebruiken voor onderbewindstelling én mentorschap. Als u alleen één van beide maatregelen nodig acht, moet u uiteraard alleen deze aanvragen.

De formulieren zijn digitaal beschikbaar op de website www.rechtspraak.nl (>naar de rechter > formulieren).

www.rijksoverheid.nl

Vragen kunt u stellen aan Informatie Rijksoverheid. Het telefoonnummer is: 1400 (lokaal tarief). U kunt bellen van maandag tot en met vrijdag van 8.00 uur tot 20.00 uur. Op de website www.rijksoverheid.nl kunt u in het contactformulier ook uw vraag stellen. Over diverse onderwerpen kunt u op deze site ook informatie en informatiebladen of brochures vinden.

Rechtbanken

Nederland is verdeeld in negentien arrondissementen. Elk arrondissement heeft een hoofdplaats. In die hoofdplaatsen zijn de rechtbanken gevestigd.

De adressen en telefoonnummers kunt u vinden in het telefoonboek of via www.rechtspraak.nl (>Gerechten> Rechtbanken).

Het zijn de volgende plaatsen:

A Alkmaar, Almelo, Amsterdam, Arnhem, Assen,

B Breda

D Den Haag, Dordrecht,

G Groningen,

H Haarlem, 's-Hertogenbosch,

L Leeuwarden,

M Maastricht, Middelburg,

R Roermond, Rotterdam,

U Utrecht,

Z Zutphen, Zwolle.

Juridisch Loket

Bij het Juridisch Loket kunt u terecht voor juridische informatie of advies.

Wilt u weten of er een juridisch loket bij u in de buurt is? Bel dan 0900-8020 (€ 0,10 per minuut), of kijk op de website www.hetjl.nl

Aan de inhoud van dit informatieblad kunt u geen rechten ontleen

